

TANTÁRGYI VERSENYEK ÉS KIVÁLÓ ISKOLÁK

A MODERN TÁRSADALMAKBAN FONTOSSÁ VÁLT az az igény, hogy a társadalmi státuszt ne a család vagy születés határozza meg, hanem az egyéni teljesítmény. Az iskoláztatási esélyek egyenlősége a modern ipari társadalom fontos követelése. Hradil (1995) szerint a társadalmi egyenlőtlenség a szűkösen rendelkezésre álló javak egyenlőtlen elosztását jelenti a társadalom tagjai között, ettől azonban eltér az egyenlőtlen esély fogalma, ami a hozzáférés lehetőségére vonatkozik. Hradil azt is megállapítja, hogy minél fejlettebb egy ipari társadalom, annál inkább az iskolai végzettség határozza meg az egyenlőtlenséget. A hozzáférés lehetőségét vizsgálva, már a két világháború közötti oktatáskutatók is rámutattak arra, hogy a különböző társadalmi rétegek eltérő eséllyel kerülnek be bizonyos iskolatípusokba (Lawton 1974). Amellett, hogy az oktatási rendszer nem biztosítja az egyenlő bejutás esélyét, további probléma az iskolában maradás kérdése is.

Nemcsak a hozzáférési esélyekben van különbség az egyes társadalmi rétegek között, hanem iskolai eredményességükben is. Coleman azóta elhíresült vizsgálata (1966) arra a kiábrándító tényre mutat rá, hogy az iskolának nincs számottevő hatása diákjainak eredményeire, sokkal inkább a szülők szocio-ökonómiai státusza határozza meg azt. Az iskolai eredményesség meghatározására és mérésére azóta számtalan vizsgálat, modell született. Az eredményesség mérésének lehetséges módja például a tanulói teljesítményvizsgálatok, a kompetenciamérések. Ennek továbbfejlesztett változata, ha a tanuló teljesítményét több ponton is méri és összehasonlítja a különbséget (bemeneti és kimeneti mérések). Ilyen rendszeres mérésekre példa az USA (No Child Left Behind program), de Magyarország is, ahol a kompetenciamérésekben egyéni azonosítót használnak, így a 6. osztályosok teljesítményváltozását nyomon követhetik 8. és 10. osztályban is. A tanulói mérések mellett az eredményességvizsgálatokban gyakran egyéb tanulói teljesítménymutatókat is figyelembe vesznek a kutatók. Így például az érettségi eredményeket, a felsőoktatásba jelentkezők és felvettek arányát, a nyelvvizsgázók arányát és a tanulmányi versenyeken való részvételt (Pusztai 2007; Fényes 2009). A tanulói teljesítmények mellett az iskolai eredményesség vizsgálatok más indikátorokkal is számolnak. Így például az iskolai légkört, iskolavezetés szerepét vagy a szülők társadalmi-gazdasági háttérét is figyelembe veszik a hozzáadott érték vizsgálatoknál (Lannert 2006).

Köztudott, hogy a magyar iskolarendszer nemzetközi szinten igen szelektív. Ez abban nyilvánul meg, hogy a tanulók teljesítményében jelentős különbségek vannak az iskolák között, míg iskolán belül jóval kisebbek az eltérések. Képzési programok szerint ugyanezt tapasztaljuk. A kompetenciamérések matematika és szövegértés eredményei szerint egy lépcsőt figyelhetünk meg, ahol az egyes képzési

szintek legjobbjai a következő szinten lévők legrosszabbjaival teljesítenek hasonló módon. Vagyis a szakközépiskolások legjobbjai csaknem hasonló szinten állnak,¹ mint a 4 osztályos gimnazisták legrosszabbjai és a 4 osztályos gimnazisták legjobbjai hasonló eredményeket érnek el, mint a 6 osztályos gimnazisták legrosszabbjai. A két szerkezetváltó képzésben már összecsúsznak a szintek, bár mindkét mért területen a legjobbak a 8 osztályos gimnazisták. A lépcső alján hiányzik egy fok és e kitört fok után következnek csak a szakiskolások, akiknek tudása messze elmarad a többi képzési programba járókétól (*Györgyi & Kőpataki 2011; Fehérvári 2012*).

Ezek az iskolák közötti különbségek és a tanulói eredményesség szerinti eltérések a különböző tanulmányi versenyek eredményeiben is megnyilvánulnak. A cikk azt kívánja bemutatni, hogy a különböző hazai és nemzetközi tanulmányi versenyeken, Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyeken, közismert nevén OKTV-ken és a Nemzetközi Diákolimpiákon tipikusan mely iskolák szerepeltek sikeresen. A 2007 és 2011 közötti adatokat elemezve arra keressük a választ, hogy vajon a tanulmányi versenyek területén is megfigyelhető-e ez a lépcső, amely a tanulók szövegértésében és matematika tudásában megmutatkozik, illetve vannak-e különbségek az iskolák között képzési programok szerint és területi szempontból.

Mielőtt azonban az adatokat ismertetnénk, néhány fontos alapinformációt szükséges megosztanunk az olvasóval az OKTV rendszeréről, szerkezetéről.

A versenykiírás szerint² az OKTV-n azok a tanulók indulhatnak, akik valamely magyarországi középiskolában tanulói vagy vendégtanulói jogviszonnyal rendelkeznek, nappali rendszerű képzésben vesznek részt és a versenykiírás tanévében a rendes érettségiző vagy az azt közvetlenül megelőző évfolyamra járnak. Különleges esetben (pl. ha valaki előrehozott érettségi vizsgát tett az adott tárgyból) alsóbb évfolyamokról is jelentkezhetnek diákok. A tanulók tetszőleges számú tantárgy versenyére jelentkezhetnek. A versenyek két vagy három fordulósak, és egy, két, illetve három kategóriában zajlanak. Az első (központilag összeállított írásbeli-gyakorlati) fordulót az iskola, a többit már az Oktatási Hivatal bonyolítja. Ez utóbbi szervezet felelegetésként az egész verseny lebonyolításáért és nyilvántartásáért. A fordulók száma a jelentkezők számától függ. A háromfordulós versenyeknél a második fordulóban résztvevők száma kategóriánként a következő: 3000-nél több jelentkező esetén legfeljebb 300 fő, 3000 és 600 közötti jelentkező esetén a jelentkezők legfeljebb 10%-a, 600-nál kevesebb jelentkező esetén legfeljebb 60 fő lehet. A háromfordulós versenyeknél a második forduló is általában központi írásbeli feladatsorból áll (tantárgyspecifikus lehet), míg a döntő általában írásbeli és/vagy szóbeli részből áll (angolból például csak szóbeli, míg matematikából csak írásbeli van). Vannak olyan tantárgyak, ahol több kategória is létezik, ez alapján csoportosítják az adott tárgyat eltérő óraszámú tanulókat. Például matematikából három kategória van, külön indulnak a szakközépiskolások, a speciális és a nem speciális tanterv szerint tanuló gimnazisták.

1 Matematikából azonos, szövegértésből rosszabb szinten állnak a legjobb szakközépiskolások, mint a 4 osztályos gimnáziumok legrosszabbjai.

2 http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/tanvers_2010_2011/101_altalanos_bevezetes_oktv.doc

Angolból két kategóriába sorolják a jelentkezőket, a két tanítási nyelvű iskolákban tanulók külön csoportban versenyeznek. A meghirdetett tantárgyak száma folyamatosan növekszik, 2011-ben összesen 27 tantárgyból hirdettek tanulmányi versenyt.³

Az egyes tantárgyi versenyek döntőseinek számát szakmai szempontok alapján a versenybizottságok határozzák meg, de kategóriánként legfeljebb 50 versenyző kerülhet a döntőbe (tantárgyspecifikus lehet). A verseny nem nyilvános, így csak az eredményekről kaphatunk tájékoztatást. A döntő fordulóba jutottak⁴ a felsőoktatási felvételi eljárás során többletpontra jogosultak.

A 2007–2011 közötti időszak legfontosabb összesített adatait mutatja az 1. táblázat. Az adatokból jól látható, hogy az elmúlt öt évben csökkenő tendenciát mutat a jelentkezők/versenyzők száma, amelyet az adott korosztály fogyásával magyarázhatunk. Ugyancsak csökkent a középiskolák száma, ahonnan a versenyzők kikerültek, melynek valószínű oka, az a nagymértékű intézményi átalakulás (összevonás és megszüntetés), amely éppen erre az időszakra volt jellemző. Stabílnak mondható azonban azoknak az intézményeknek a száma, ahonnan a legjobbak kikerülnek. A versenyek 1–3. helyezettjei kaphatnak többlet pontokat a felsőoktatásban. Ezek a diákok a versenyben induló középiskolák hozzávetőleg egytizedéből kerülnek ki. Tanulmányunk célja, hogy azonosítsuk ezt az egytizedet, megnézzük, hogy a vizsgált időszakban ugyanabból az intézményi körből kerültek-e ki a legkiválóbbak.

1. táblázat: OKTV összesített adatok, 2007–2011

	2011	2010	2009	2008	2007
Összes jelentkező*	35898	36552	39976	43164	43997
Összes versenyző	26452	27904	29818	31748	31992
Összes középiskola	658	652	665	703	704
Felsőoktatásban többletpontot kapók	112	108	108	106	108
Intézmények (többletpontot kapók)	62	70	74	64	68

* Egy jelentkező több tantárgyban is indulhat.

Forrás: Oktatási Hivatal.

1986–2011 között a több mint 5000 OKTV helyezett döntő többségét a főváros adta (38%). Emellett Csongrád, Pest és Baranya megyéből kerültek ki nagyobb számban díjazott diákok (6–6%), általában egy-egy iskolának köszönhetően. Településtípus szerint a nagyvárosokból kerülnek ki a legjobbak. Budapest 38%-a mellett a száz-ezer főnél nagyobb településekről jön még nagyobb létszámban tanuló (28%). Minél kisebb a település annál kevésbé valószínű, hogy a versenyen jól tud szerepelni. Egy-egy iskola versenyképessége erősen összefügg az iskola telephelyének méretével.

3 Földrajz, Magyar nyelv, Mozgókép kultúra és médiaismeret, Művészettörténet, Rajz és vizuális kultúra, Történelem, Dráma, Angol nyelv, Biológia, Filozófia, Fizika, Francia nyelv, Informatika, Kémia, Latin nyelv, Magyar irodalom, Matematika, Német nyelv, Olasz nyelv, Orosz nyelv, Spanyol nyelv, Horvát nyelv és irodalom, Német nemzetiségi nyelv és irodalom, Román nyelv és irodalom, Szerb nyelv és irodalom, Szlovák nyelv és irodalom, Szlovén nemzetiségi nyelv.

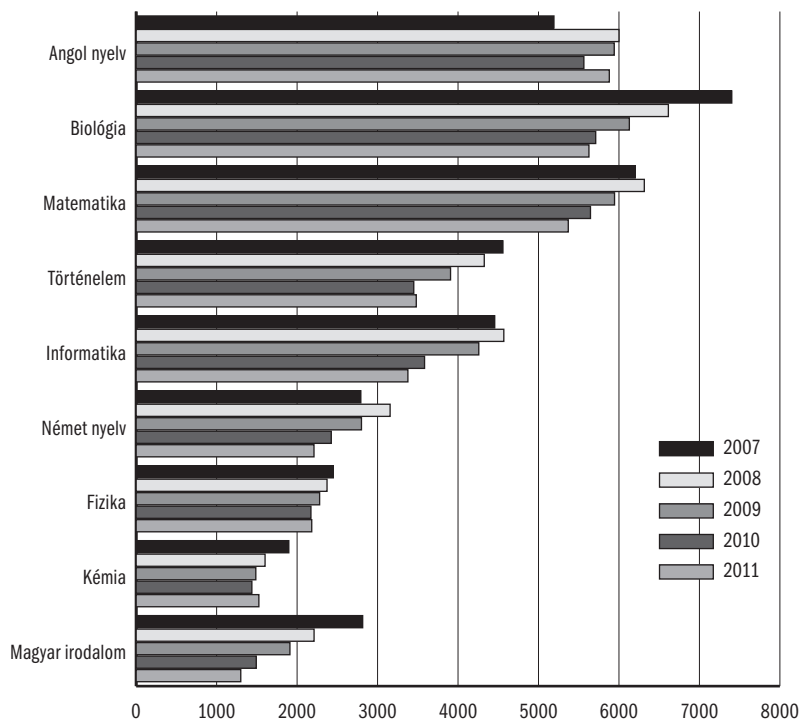
4 237/2006. sz. Korm. rendelet 20. §-a.

2. táblázat: OKTV helyezettek településtípus szerint, 2007–2011

Településtípus	Összes település száma	OKTV helyezett	OKTV helyezett, %
Budapest	1	1934	38,4
100000 lakos felett	8 nagyváros	1390	27,6
50000–100000	12 közepes város	713	14,2
25000–49999	26	501	9,9
10000–24999	91	365	7,2
5000–9999	138	88	1,7
2000–4999	483	46	0,9
1000–1999	657	0	0
1000 alatt	1721	0	0
Összes	3159	5037	100

Forrás: Neuwirth 2012.

1. ábra: A legnagyobb létszámú versenytárgyakra jelentkezők száma, 2007–2011

Forrás: Oktatási Hivatal: http://www.oh.gov.hu/okev_oroszagos/tanulmanyi_versenyekek_080328_1/

Az elmúlt öt évben 27, illetve 26 tantárgyból hirdettek versenyt. Ezekből azonban csak kilenc olyan akad, amelyre ezer fő felett jelentkeztek. Ez a kilenc tantárgy nem változott a vizsgált periódusban, csak a belső struktúrája alakult át. Az öt év alatt a legnépszerűbb a biológia volt, 2010-ig ide jelentkeztek a legtöbben. 2011-

ben azonban az angolra jelentkezők kerültek az élre. A harmadik legnépesebb verseny a matematika. (2005-ben még az első helyen állt, megelőzve a biológiát és az angolt.) A jelentkezők száma magyar irodalomból és kémiából haladja meg még az ezer főt. Épp hogy alatta marad az ezer fős határnak a földrajz. 500 és 1000 között volt a versenyzők száma a latin nyelvcsaládból (francia, olasz, spanyol), magyar nyelvből és rajzból.

Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet munkatársa, Neuwirth Gábor 1986 óta gyűjti és összesíti az OKTV döntőseinek tantárgyankénti adatait. Hogy az adataink összehasonlíthatók legyenek, helyezéstől függően minden versenyző egy megadott pontszámot kapott.⁵ A versenyek első tíz helyezettjét vettük így figyelembe. Rendelkezésünkre áll egy összesített pontszám az iskolákról 1986–2011 között és az utolsó öt évről külön is összeállítottunk egy pontszám és egy helyezési listát. Cikkünk ez utóbbi öt évre koncentrál, ugyanakkor vissza-visszanyúlunk az elmúlt 26 év adataira is. A teljes adatsor elemzését azonban módszertani szempontok miatt nem kíséreljük meg, mivel a versenykiírás és a feltételek igen sokat változtak ebben a negyedszázadban, így a mélyebb összehasonlításra ez a cikk nem vállalkozhat.

Először vizsgáljuk meg, hogy a kilenc legnagyobb jelentkezői létszámmal bíró tantárgy esetében hogyan alakul a tíz legjobb eredményt elért iskolák köre. Az alábbi táblázatok azt mutatják, hogy az elmúlt öt évben, illetve az elmúlt 26 évben hogyan alakult az iskolák sorrendje az OKTV-ken, illetve az elmúlt öt évben ért-e el valamilyen helyezést (1–3. hely) az adott iskola a Nemzetközi Diákolimpián.⁶

3. táblázat: Biológia OKTV eredmények, 1986–2011 és 2007–2011

Sorrend 1986–2011	Iskola	Város	Összpont 1986–2011	Sorrend	Összpont
				2007–2011	
2	Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium	Szeged	337,3	1	78,1
16	Bolyai János Gimnázium	Szombathely	56,2	2	44
1	Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	524,6	3	42,9
9	Táncsics Mihály Gimnázium	Kaposvár	95,5	4	40,9
15	Avasi Gimnázium	Miskolc	65,4	5	39
4	Vörösmarty Mihály Gimnázium	Érd	209,3	6	36,7
5	Tóth Árpád Gimnázium	Debrecen	130,3	7	32
34	Petőfi Sándor Gimnázium	Pápa	21,4	8	20,7
38	Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium	Budapest	20,4	9	19,9
20	Fazekas Mihály Gimnázium	Debrecen	47,2	10	19,7
	Krúdy Gyula Gimnázium	Nyíregyháza			

5 A cikksorozatban az eredmények pontozása a következő módon történt: 1. hely 15 pont, 2. hely 12 pont, 3. hely 10 pont, 4. hely 7 pont, 5. hely 6 pont ... 10. hely 1 pont, 11–19. helyek 0,7 pont, 20–29. helyek 0,5 pont, 30–39. helyek 0,4 pont, 40–49. helyek 0,3 pont.

6 A Nemzetközi Diákolimpián a következő tantárgyakból szerepeltek magyar diákok: filozófia, fizika, informatika, kémia, matematika. Biológiából 2011-ben szerepeltek először diákolimpián magyar diákok.

Biológiából azt tapasztaljuk, hogy az első tíz iskola összetétele igencsak kicserélődött az elmúlt öt évben. Az iskolák fele a verseny történetében mindig is az élmezőnyhöz tartozott, míg a másik fele inkább a középmezőnybe, mindössze egy olyan iskola van, amelyik az elmúlt 26 évben nem ért el sikereket, az elmúlt öt évben viszont igen.

Matematikából az elmúlt negyedszázadban csaknem ugyanaz a tíz iskola áll az élen, mint az elmúlt öt évben. Mindössze három iskola kapaszkodott fel az elmúlt öt évben a középmezőnyből. A diákolimpiák legjobbjai szintén ugyanebből a körből kerültek ki.

4. táblázat: Matematika OKTV eredmények, 1986–2011 és 2007–2011

Sorrend 1986–2011	Iskola	Város	Összpont 1986–2011	Sorrend 2007–2011	Összpont 2007–2011	Diákolimpia
1	Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	1408,0	1	318,9	+
2	Boronkay György Középiskola	Vác	264,6	2	124,4	
7	Puskás Tivadar Távközlési Technikum	Budapest	148,8	3	69,1	
3	Révai Miklós Gimnázium	Győr	229,4	4	41,8	+
25	Lovassy László Gimnázium	Veszprém	59,1	5	40,4	
11	Fazekas Mihály Gimnázium	Debrecen	105,9	6	36,7	
31	Leőwey Klára Gimnázium	Pécs	48,5	7	36,4	
40	Nagyboldogasszony Katolikus Gimnázium	Kaposvár	34,1	8	29,0	
6	Földes Ferenc Gimnázium	Miskolc	153,3	9	27,6	+
5	Neumann János Szki. és Gimnázium	Eger	204,4	10	25,8	
	Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium	Szeged				+

Angolból nyitottabb az iskolák köre, mint matematikából. Tízből hat iskola az elmúlt negyedszázad összesített eredményei alapján is az első tízben végzett, míg a többiek a középmezőnyből jöttek fel az elmúlt öt évben.

5. táblázat: Angol OKTV eredmények, 1986–2011 és 2007–2011

Sorrend 1986–2011	Iskola	Város	Összpont 1986–2011	Sorrend 2007–2011	Összpont 2007–2011
1	ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskolája	Budapest	268,9	1	39,6
3	Karinthy Frigyes Gimnázium	Budapest	93,9	2	87,9
9	Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium	Szeged	64,9	3	35,4
13	Szent László Gimnázium	Budapest	56,2	4-5	30,0
2	Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	257,8	4-5	30,0
10	Eötvös József Gimnázium	Tata	63,9	6	27,1
40	Kempelen Farkas Kísérleti Gimnázium	Budapest	23,0	7	22,5
6	Révai Miklós Gimnázium	Győr	72,7	8	21,2
41	Herman Ottó Gimnázium	Miskolc	22,6	9	20,9
16	PTE Babits Mihály Gimnázium	Pécs	47,8	10	20,2

Történelemből viszont csak három olyan iskola van, amely az elmúlt fél évszázadban is mindig az első tíz között végzett. Ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy az elmúlt öt év első helyezettei az elmúlt 25 évben is mindig döntőben voltak. Vagyis nem cserélődött ki teljesen a legkiválóbbak köre. Az 1986 óta elért és az elmúlt öt évben elért összpontszám pedig azt mutatja, hogy egyetlen iskola tanulói uralják a történelem OKTV-ket.

6. táblázat: Történelem OKTV eredmények, 1986–2011 és 2007–2011

Sorrend 1986–2011	Iskola	Város	Összpont 1986–2011	Sorrend 2007–2011	Összpont
1	Lovassy László Gimnázium	Veszprém	111,2	1	60,6
5	Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium	Szeged	57,6	2	25,4
34	Németh László Gimnázium	Budapest	19,7	3	19
21	Avasi Gimnázium	Miskolc	26,2	4	15,5
15	Bolyai János Gimnázium	Szombathely	32,7	5	15,5
46–49	Janus Pannonius Gimnázium és Szakközépiskola	Pécs	15	6	15
3	Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	70,1	7	14,7
46–49	Dobó Katalin Gimnázium	Esztergom	15	9	12
14	Kossuth Lajos Gyak. Gimnázium	Debrecen	34,5	11	10,5

Az informatika versenyek története újabb keletű, hiszen csak 2004 óta rendeznek versenyt ebből a tantárgyból. Így nem meglepő, hogy az elmúlt 8 év és az elmúlt öt év legtöbb versenypontszámait összegyűjtő iskolák köre egyáltalán nem változott, ugyanaz a tíz iskola adja ma is a nyertes diákokat, mint az első verseny megrendezésekor. A diákolimpiákon is ugyanezek az iskolák voltak eredményesek, bár itt az OKTV tízes listája mellett más iskolák is megjelennek, pl. Földes Ferenc Gimnázium Miskolc, amelyik más tantárgyakból az OKTV-n is jeleskedik, de vannak olyanok is, amelyek az OKTV-ben nincsenek az élmezőnyben: Veres Péter Gimnázium, Budapest, Bencés Gimnázium, Pannonhalma.

7. táblázat: Informatika OKTV eredmények, 1986–2011 és 2007–2011

Sorrend 1986–2011	Iskola	Város	Összpont 1986–2011	Sorrend 2007–2011	Összpont	Diákolimpia
1	Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	146,9	1	114,6	+
3	Szent István Gimnázium	Budapest	90,0	2	72,7	
4	Fazekas Mihály Gimnázium	Debrecen	73,1	3	59,4	
2	Neumann János Szakközépiskola és Gimnázium	Eger	129,1	4	52,8	
8	Szent István Gimnázium	Kalocsa	42,8	5	42,8	
7	Földes Ferenc Gimnázium	Miskolc	46,8	6	40,5	
9	Lovassy László Gimnázium	Veszprém	34,6	7	32,7	+
11	Neumann János Szakközépiskola és Gimnázium	Budapest	31,7	8	30,8	
10	Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium	Szeged	34,2	9	28,4	+
5	Berzsenyi Dániel Gimnázium	Budapest	61,1	10	28	+

Igen érdekes viszont a német nyelvi versenyek esete. Ezen a területen mindössze három iskola van, amely korábban is az élmezőnyben volt. Bár a többi iskola sem a semmiből került előbbre, hiszen az első ötven helyezett között voltak.

8. táblázat: Német OKTV eredmények, 1986–2011 és 2007–2011

Sorrend 1986–2011	Iskola	Város	Összpont 1986–2011	Sorrend 2007–2011	Összpont
18	Magyarországi Németek ÁMK Gimnáziuma	Baja	48,0	1	48,0
9	Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium	Sopron	70,6	2	46,3
29	Bolyai János Gimnázium	Szombathely	37,1	3	30,7
36	Koch Valéria Középiskola	Pécs	30,1	4	30,1
1	Révai Miklós Gimnázium	Győr	327,1	5	29,9
38	Kossuth Lajos Gimnázium	Budapest	29,8	6	28,5
10	Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium	Szeged	69,9	7	26,0
40	Krúdy Gyula Gimnázium és Szakközépiskola	Győr	28,8	8	24,1
24	Berzsenyi Dániel Gimnázium	Budapest	42,4	9	23,7
7	Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	76,5	10	22,5

Fizikából a tízből hat iskola az elmúlt negyedszázad összesített eredményei alapján is az első tízben végzett, míg a többiek a középmezőnyből jöttek fel az elmúlt öt évben. A diákolimpiákon is alapvetően ugyanezek az iskolák érnek el dobogós helyezést. Az elmúlt öt évben még két olyan iskola szerepelt, amelyik nem adott nyertes OKTV-st (Dóczy Gimnázium Debrecen, Zrínyi Gimnázium Zalaegerszeg).

9. táblázat: Fizika OKTV eredmények, 1986–2011 és 2007–2011

Sorrend 1986–2011	Iskola	Város	Összpont 1986–2011	Sorrend 2007–2011	Összpont	Diákolimpia
1	Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	896,3	1	150,2	+
2	Puskás Tivadar Távközlési Technikum	Budapest	333,2	2	102,0	
6	Révai Miklós Gimnázium	Győr	125,7	3	47,3	
34–35	Herman Ottó Gimnázium	Miskolc	43,7	4	43,7	
15	Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium	Szeged	77,7	5	30,5	+
7	Földes Ferenc Gimnázium	Miskolc	125,4	6	28,9	+
27	Leőwey Klára Gimnázium	Pécs	51,1	7	28,6	+
9	Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium	Szeged	108,4	8	24,5	+
8	Piarista Gimnázium	Budapest	119,7	9	23,2	
32	PTE Babits Mihály G. és Sz.	Pécs	44,1	10	21,0	+

A kémia a legnagyobb állandóságot mutató tantárgy a tanulmányi versenyeken. Az első két helyezett az elmúlt fél évszázadban nem változott, ugyanaz a két iskola uralja a versenyt. De a többi iskola is alig módosult, mindössze kettő olyan akad, amelyek 2007 előtt lejjebb álltak a ranglistán.

10. táblázat: Kémia OKTV eredmények, 1986–2011 és 2007–2011

Sorrend 1986–2011	Iskola	Város	Összpont 1986–2011	Sorrend	Összpont 2007–2011	Diákolimpia
1	ELTE Apáczai Csere János Gimnázium	Budapest	746,7	1	178,1	+
2	Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	381,2	2	80,1	+
7	ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskolája	Budapest	132,8	3	56,5	+
4	A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma	Pécs	161,5	4	54,1	+
8	Eötvös József Gimnázium	Budapest	124,3	5	45,7	+
3	Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium	Szeged	316,8	6	45,4	+
9	Táncsics Mihály Gimnázium	Kaposvár	99,5	7	32,3	
6	Földes Ferenc Gimnázium	Miskolc	151,8	8	28,7	
28	Janus Pannonius Gimnázium és Szakközépiskola	Pécs	27,5	9	27,5	
13	Tóth Árpád Gimnázium	Debrecen	63,8	10	23,7	+

A magyar irodalom versenyei azt mutatják, hogy az elmúlt 26 évben kicserélődött az élmezőny fele. Itt sem árt azonban megemlíteni, hogy az elmúlt öt évben feljebb kerülők is ott voltak a döntőben korábban is.

11. táblázat: Magyar irodalom OKTV eredmények, 1986–2011 és 2007–2011

Sorrend 1986–2011	Iskola	Város	Összpont 1986–2011	Sorrend	Összpont 2007–2011
1	Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	300,7	1	63,7
3	Szent István Gimnázium	Budapest	95,2	2	55,1
6	Tóth Árpád Gimnázium	Debrecen	54,4	3	24,0
8	Kossuth Lajos Gyak. Gimnázium	Debrecen	44,3	4	23,5
5	ELTE Apáczai Csere János Gimnázium	Budapest	69,5	5	18,6
13	Verseygy Ferenc Gimnázium	Szolnok	37,3	6	17,4
26	Szilágyi Erzsébet Gimnázium	Eger	17,7	7	17,0
29	Magyarországi Németek ÁMK Gimnáziuma	Baja	15,7	8	15,7
12	Piarista Gimnázium	Budapest	38,0	9	12
28	Kecskeméti Református Kollégium Gimnáziuma	Kecskemét	16,1	11	10

A kilenc tantárgyi versenyben több iskola több helyen is szerepel. Az abszolút legeredményesebb a Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium, minden tantárgyban ott volt a legjobbak között. A többiek csak a tantárgyak felében, harmadában tudtak ilyen jól szerepelni és közülük mindegyik vidéki gimnázium. Vannak olyan vidéki nagyvárosok is, ahol több versenyző gimnázium is van. Így pl. Szegeden a Ságvári és a Radnóti, Debrecenben pedig a Tóth Árpád és a Fazekas Mihály Gimnázium.

A kilenc tantárgy első tíz versenyzői között 29 fővárosi, nyolc szegedi, debreceni, miskolci és pécsi, öt győri, három-három szombathelyi, veszprémi és egri iskola van. Összesen kilenc nem megyeszékhelyi település (és ebből hét, 50 000 fő alatti település) van a kilenc tantárgy első tíz helyezettje között. A legjobbak legjobbjai

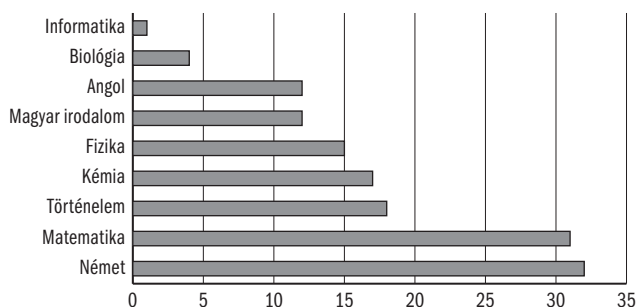
között (tantárgyanként az első 10 között) még inkább megnyilvánul a települési lépcső, minél kisebb az iskola település mérete, annál valószínűtlenebb, hogy OKTV nyertes versenyzőt adjon. Tehát amíg az első 50 versenyző viszonylatában 20% volt azon iskolák aránya, amelyek 50 000 fős méret alatti településen működnek, addig az első tíz viszonylatában már csak 7% ez az arány.

12. táblázat: Legeredményesebb iskolák a kilenc tantárgyból

Iskola neve	Település	Kilenc tantárgy együttes eredményessége
Fazekas Mihály Gimnázium	Debrecen	3
Lovassy László Gimnázium	Veszprém	3
Tóth Árpád Gimnázium	Debrecen	3
Révai Miklós Gimnázium	Győr	4
Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium	Szeged	4
Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium	Szeged	4
Földes Ferenc Gimnázium	Miskolc	4
Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnázium	Budapest	9

Azt is megvizsgáltuk, hogy tantárgyanként hogyan változik időben a döntősök összetétele. Az alábbi ábra tantárgyanként mutatja azon iskolák számát, amelyek az elmúlt öt évben már nem szerepeltek az OKTV döntőiben, viszont 1986–2011 közötti összesített eredményei alapján az első 50 iskola között szerepelnek. (Ezeknek az iskoláknak egy része megszűnt vagy beleolvadt más iskolákba.) Az informatika tantárgyat figyelmen kívül hagyhatjuk, mivel ebből a tárgyból csak 2004 óta rendeznek OKTV-t. Vannak olyan tantárgyak, ahol a döntősök többsége kicserélődött az elmúlt fél évszázadban, ilyen a német és a matematika. A tantárgyak nagy részében volt ugyan mozgás, de ez nem volt olyan nagyfokú (angol, magyar, fizika, kémia, történelem). A legmegdöbbentőbb eredményt a kémia mutatja. 1986-hoz képest alig változott azon iskolák összetétele, amelyek a döntősök mezőnyét adják. Nem feledkezve meg arról a tényről sem, hogy erre a tantárgyra az egyik legnagyobb a jelentkezési létszám.

2. ábra: 2007–2011-ben döntőt nem adó iskolák száma (1986–2006-hoz képest)

A döntős mezőnyből az elmúlt öt évben kieső iskolák 40%-a 50 000 fő alatti településen van. Van néhány vesztes nagyváros, így az elmúlt öt év nyertes adataiban alig találkozhattunk Székesfehérvár, Kecskemét nevével, ahonnan korábban több döntős iskola is volt. További nagy vesztes Miskolc is, ahonnan régebben jobban domináltak az iskolák a döntőket. Iskolatípus szerint a kiesők 40%-a szakközépiskola.

Az 1986–2011 OKTV döntőseinek rekordjaihoz hozzárendeltük a *Jelentés a magyar közoktatásról 2010.* című kiadványhoz készült iskola adatfelvétel anyagát. Ez tartalmazza a 2009-es referencia évre vonatkozóan az iskola képzési típusát és fenntartóját is. Az OKTV döntősei táblában a 16 348 rekordból 648 olyan volt, ahol 2009-ben már nem létezett az iskola, vagyis 15 735 OKTV döntős adatait elemezhetjük. Természetesen nem tudjuk az iskola képzési típusának vagy fenntartójának időbeli változását figyelembe venni, tehát ez torzító tényező lehet. Mivel a középiskolák tekintetében a legnagyobb mozgás főleg a helyi és megyei önkormányzatok között volt, ezért adatainkat a fenntartóváltás kevésbé befolyásolja, mivel az önkormányzati intézményeket összevontan kezeljük. (Évenkénti fenntartó adatok 1999–2011 között állnak rendelkezésünkre. Ezek elemzése azt mutatta, hogy a vizsgált időszakban az OKTV döntőseit adó iskolák 21%-ában változott a fenntartó. Döntő többségében a helyi/kerületi és a megyei/fővárosi fenntartóváltás jellemző.) Amire kíváncsiak vagyunk, hogy képzési típus szerint mekkora a 6 és 8 osztályos gimnáziumok aránya, illetve fenntartó szerint mekkora a nem önkormányzati iskolák aránya a döntősök között.

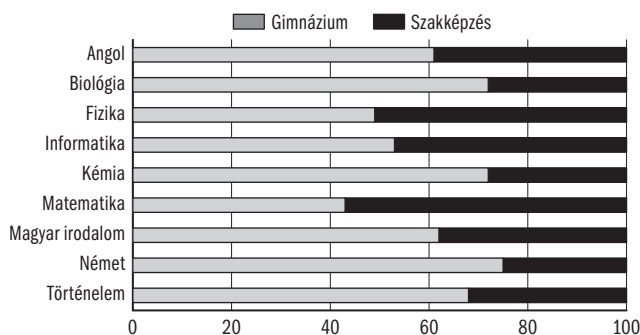
Miközben a középfokú iskolák egyötödét sem érik el a 6 és 8 osztályos gimnáziumok, az OKTV versenyzők *kétharmadát adják a 6 és 8 osztályos gimnáziumok diákjai*, összesen 10 585 versenyzőt. (Ezek az intézményekre vonatkozó adatok, vagyis ha az intézményen belül többféle képzés is van, az OKTV-s diák nem feltétlenül 6 vagy 8 osztályos képzésbe jár.) Köztük háromnegyed és egynegyed a 6 és 8 osztályos képzés megoszlása. Emellett – országos megoszlásukhoz képest – szintén jelentős a két tanítási nyelvű képzésből érkezők aránya is (17%).

A kilenclegtöbb versenyzőt adó tantárgy esetében szignifikáns eltérés mutatkozik az iskola típusában. Azokban a tantárgyakban, ahol a szakközépiskolák számára külön kategóriát indítottak (pl. matematika), vagy a tantárgy erősen kötődik valamilyen szakmai képzéshez (pl. informatika) a versenyzők között nagyobb arányban vannak a szakképző intézményekből érkezők. A matematika, a fizika és az informatika kivételével azonban mindenütt a gimnáziumokból érkezők vannak fölényben. Ezen belül is a biológia és kémia versenyzők döntő többsége (88 és 86%-a) 6 vagy 8 osztályos gimnáziumból érkezik. A két tanítási nyelvű iskolák tanulói az átlagosnál nagyobb arányban az angol nyelvi versenyeken vannak jelen (a versenyzők 20%-a).

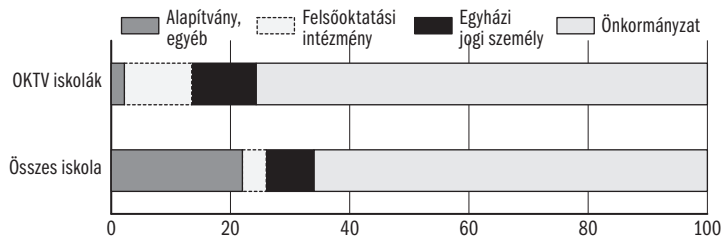
Az összes versenytantárgyra vonatkozó elemzésünkben, fenntartók szerint a felsőoktatási intézmények felülreprezentáltak az OKTV döntőseit adó iskolák között, több mint egytizednyi az arányuk, miközben az országos intézményi arányuk csak 4%. Az egyházi iskoláknál már nem ilyen magas a felülreprezentáltság, de így is magasabb mint az országos arányuk. Az alapítványi és magániskolák azok, ame-

lyek országos arányukhoz képest nem dominálnak az OKTV versenyzői körében. Ennek magyarázata abban keresendő, hogy a gimnáziumok körében igen alacsony az alapítványi és magániskolák aránya, a szakképzésben viszont jóval magasabb. Az OKTV versenyeken azonban (mint láthattuk) inkább a gimnáziumok szerepelnek.

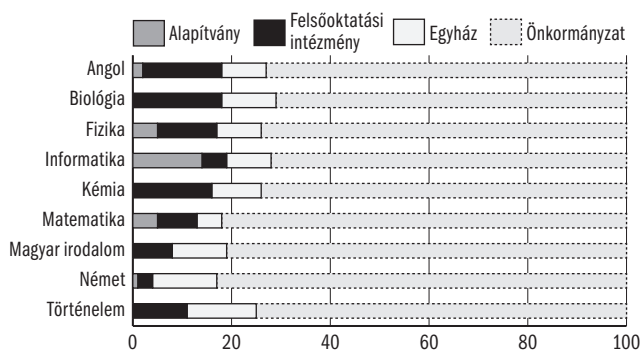
3. ábra: Versenyzők aránya tantárgyanként 1986–2011, iskolatípus szerint, % (N = 10 118)

4. ábra: OKTV döntősök 1986–2011 az iskola fenntartója szerint, % (N = 15 735)

5. ábra: Versenyzők aránya tantárgyanként 1986–2011, fenntartó szerint, % (N = 10 118)

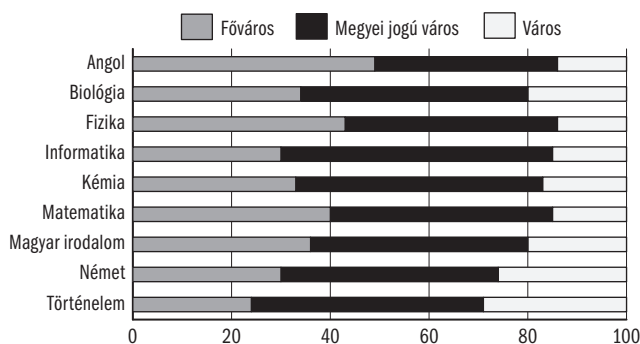

A kilenc vizsgált tantárgy versenyzőinek adatai az iskola fenntartója alapján is szignifikáns eltérést mutat. Az alapítványi és magániskolák informatikából és matematikából tűnnek ki, jóval magasabb ezekben a tantárgyakban az arányuk, mint az összesített adatokban. A felsőoktatási intézmények gyakorlóiskolái főként biológiából szerepelnek jól, de az összes tantárgyhoz viszonyított arányukhoz képest

angolból és kémiából is több döntős diákot adtak. Kevésbé remekelnek viszont németből és informatikából. Az egyházi iskolák főként történelemből teljesítenek jól, de kirívóan kevés versenyzőt adnak matematikából. Az önkormányzati iskolák átlagos arányukhoz képest (az összes tantárgy figyelembevételével) németből, magyar irodalomból és matematikából szerepelnek jobban.

A település típusa is szoros összefüggést mutat a tantárgyakkal. Így az alábbi ábra alapján jól látható, hogy átlagos arányához képest angolból, fizikából és matematikából magasabb a fővárosiak aránya a versenyeken, míg történelemből látványosan alacsonyabb. A nagyvárosok diákjai informatikából és kémiából szerepelnek többen. A városok viszont németből és történelemből adnak több versenyzőt.

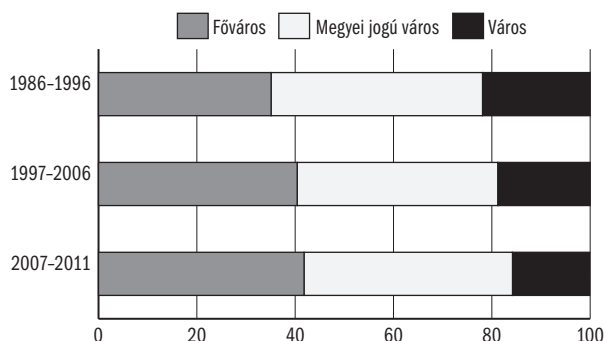
6. ábra: Versenyzők aránya tantárgyanként 1986–2011, településtípus szerint, % (N = 10 118)

Érdekes a két nyelv különbsége. Angolból főleg gimnáziumból, azon belül is 6 osztályos vagy két tanítási nyelvű, fővárosi gyakorlóiskolából érkeznek többen. Németből szintén a gimnázium dominál, de ott jellemzőbb a 8 osztályos, az egyházi vagy önkormányzati iskolákból érkezők aránya, és kevésbé érvényesül fővárosi dominancia. A két nyelv közötti különbségek oka többféle lehet. Egyrészt az angol tanítása területileg eltérést mutat. Angolt többen tanulnak, mint németet, de 2001 után még inkább szétnyílt az olló az angol javára. Dunántúlon, különösen Nyugat-Dunántúlon gyakrabban tanítanak németet, mint az Alföldön, míg a fővárosban választják a legritkábban (Imre 2007; Fehérvári 2009). Másrészt a német nemzetiségi nyelvként is oktatható, a nemzetiségiek külön kategóriában indulhatnak, de láthattuk a 8. táblázatban, hogy éppen egy nemzetiségi gimnázium vezeti a német versenyek rangsorát (egy nemzetiségi iskolának lehet nemzetiségi és általános tantervű osztálya is).

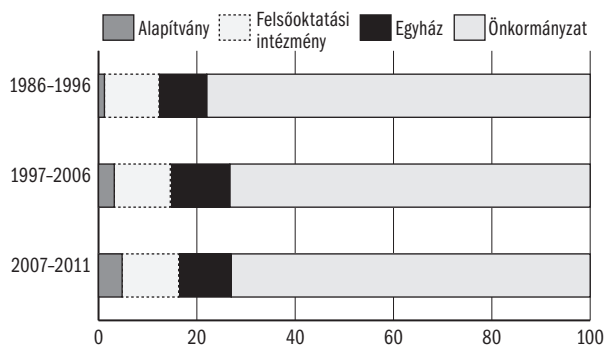
Az adatok időbeni változását is megvizsgáltuk. Az elmúlt fél évszázad adatait három periódusra bontottuk: 1986–1996, 1997–2007 és 2007 utáni periódusra. Azt vizsgáltuk, hogy a település nagysága és az iskola fenntartója alapján megfigyelhetünk-e valamilyen időbeni változás. A település igazgatási rangja szerint azt tapasztaljuk, hogy a megyei jogú városok iskolái ugyanannyi versenyzőt bocsátottak ki az elmúlt 26 évben. Ugyanakkor a városi iskolákból jövő versenyzők száma fokozatosan csökkent a főváros javára. Vagyis egyre inkább a fővárosi iskolák kerülnek előnybe az OKTV-n.

7. ábra: Az iskolák igazgatási rangjának változása 1986–2011 között, százalék (N = 15 735)

Az iskola fenntartója szerint egyetlen változás figyelhető meg a három időszakban. Megállapítottuk, hogy az alapítványi iskolák országos arányukhoz képest jóval kisebb arányban képviseltetik magukat az OKTV-n, ugyanakkor az alábbi ábrából látható, hogy fokozatosan növekszik az arányuk a versenyzők között. Az első 10 évben egy, a második tíz évben három, 2007 után viszont már öt százalék az alapítványi iskolákból érkező versenyzők aránya. A vizsgált három periódusban a felsőoktatási intézmények gyakorló iskoláiból és az egyházi fenntartású intézményekből változatlan arányban kerültek ki a versenyzők. Vagyis az alapítványi iskolák az önkormányzati iskolákból érkezők kárára növelték arányukat. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az elmúlt években jelentős átalakulás tapasztalható az iskolák fenntartóinak körében, így nem kizárt, hogy éppen ez a változás tükröződik adatainkban.

8. ábra: Az iskolák fenntartóinak változása, 1986–2011, százalék (N = 15 735)

Adatainkat az Országos kompetenciamérések adataival is összevetettük. Az OKM 2011-es kutatói adatbázisából leszártuk a legjobban teljesítőket, azokat, akik matematikából és szövegértésből is a legfelső szinten teljesítettek a hét képességszintből. Ez összesen 1552 tanuló a 102 705 diákból (ez a tanulók 1,5%-a). Ők 309 iskolában tanulnak, de mindössze 48 olyan iskola van, ahol a legjobbak száma eléri legalább a tíz főt. Ezt vetettük össze az OKTV döntősöket adó iskolákkal. A kompetenciamérésben legtöbbször legjobbat produkálók iskolalistája csaknem megegyezik az

OKTV versenyek nyerteseinek iskoláival. A 30 legjobból 22 iskola az OKTV-ken is a legeredményesebben szerepelt. Nyolc olyan van, amely 2007–2011 között nem az OKTV-k legjobb tíz iskolája között szerepelt, de OKTV döntős volt. Fontos megemlítenünk, hogy a kompetenciamérésekben mindössze egyetlen szakközépiskola van, amelyik a legjobbak között szerepel, a Boronkay György Középiskola Vácott.

Tanulmányunkban az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyeken legjobban szereplő iskolák összetételét igyekeztünk elemezni. Az eredményességi mutatók erősen összefüggnek, tehát a különböző tanulmányi versenyeken ugyanazok az iskolák teljesítenek jól (OKTV, Nemzetközi Diákolimpia); a versenyszereplés és a teljesítménymérés (OKM) eredménye is szoros kapcsolatot mutat. Az iskolai eredményesség látványos kapcsolatot mutat az iskola településének méretével. Minél nagyobb az iskola települése annál valószínűbb, hogy diákjai jól szerepelnek a tanulmányi versenyeken. Az időbeni változás pedig még inkább a nagyobb települések előnyét mutatta ki. A versenyeken kiemelkedő teljesítményt nyújtanak a felsőoktatási intézmények gyakorlóiskolái, de az egyházi iskolák aránya is magasabb országos arányukhoz képest. Képzési típus szerint a 6 és 8 osztályos gimnáziumok döntő főlénye látható a tanulmányi versenyeken. Tantárgyak szerint azt tapasztaltuk, hogy nincsenek teljesen nyitott tantárgyak, egyedül a német nyelv esetében figyeltük meg azt, hogy időben nagyobb változást mutatott a legjobb iskolák köre. A többi vizsgált nyolc tantárgy sokkal inkább zártságot mutatott, különösen a kémia, ahol 26 év alatt szinte változatlan maradt a legjobb iskolák köre.

FEHÉRVÁRI ANIKÓ & NEUWIRTH GÁBOR

IRODALOM

- COLEMAN, JAMES (et al) (1966) *Equality of Educational Opportunity*. Government Printing Office, Washington D. C.
- FEHÉRVÁRI ANIKÓ (2009) A nyelvi előkészítő program értékelése. *Módszertani Közlemények*, Szeged.
- FEHÉRVÁRI ANIKÓ (2012) Tanulási utak a szakképzésben. *Iskolakultúra*, No. 7–8.
- FÉNYES HAJNALKA (2009) Nemek szerinti iskolai eredményesség és a férfihátrány hipotézis. *Magyar Pedagógia*, No. 1.
- GYÖRGYI ZOLTÁN & KÓPATAKI MÁRIA (2011) Oktatási egyenlőtlenségek és sajátos igények. In: BALÁZS É., KOCSIS M. & VÁGÓ I. (eds) *Jelenítés a magyar közoktatásról 2010*. Budapest, OFI.
- HRADIL, S. (1995) Társadalmi struktúra és társadalmi változás. In: ANDORKA, HRADIL & PESCHAR (eds) *Társadalmi rétegződés*. Budapest, Aula Kiadó.
- IMRE ANNA (2007) Nyelvoktatás, nyelvtanulás, nyelvtudás a középfokú oktatásban. In: VÁGÓ IRÉN (ed) *Fókuszban a nyelvtanulás*. Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
- LANNERT JUDIT (ed) (2006) *Eredményes iskola*. Budapest, Országos Közoktatási Intézet.
- LAWTON, D. (1974) *Társadalmi osztály, nyelv, oktatás*. Budapest, Gondolat.
- PUSZTAI GABRIELLA (2009) *Társadalmi tőke és az iskola*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.